

RASTLANTISAL ÖĞRENME: Olumlu Bir Yaşantı*

Çev. Dr. Meral Tekin (*)

Roger Cann ve Bob Mannings

"Öğrenme örgün, yayın ya da informal olabilir. Aynı zamanda her türlü sosyal etkileşim yoluyla kazanılmış rastlantısal öğrenme olabilir. Yazarlar bu makalede çoğu zaman öğrenenlerin kendileri tarafından bilinmemesine rağmen, rastlantısal öğrenmenin önemli bir öğrenme kaynağı olduğunu tartışmaktadırlar."

Çoğunluğumuz bir öğrenme yaşantısından neyi anlamaktayız? Buna birçok kişi örgün eğitimin bazı biçimlerini tanımlama yoluyla cevap verebilir; bir kimsenin okula öğretilmek için gittiğini söyleyebilir. Öğrenme sürekli olarak öğretimle bağlantılıdır. Örgün eğitim ortamlarında öğrenci pasif bir bilgi alıcısı iken, öğretmen uzman, aktif bilgi aktarıcısıdır. Öğrencinin pasif alıcı statüsü okula girdiğimiz günden başlayarak bize kabul ettirilir ve öğretmenin otoritesi tartışılmaz. Çoğu kişi kendini öğrenen olarak görür; fakat öğretmen olarak asla düşünmez. Bu makale, bu varsayımı sorun olarak ele almakta, öğretme ve öğrenmenin şu ya da bu nedenle herkes için farklı ölçüde doğal etkinlikler olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Çoğumuz hergün öğretir ve öğreniriz. Yaşantımız devam ederken arkadaşlarımızla, ailemizle bilgi alışverişinde bulunuruz. Bu rastlantısal bilgi alışverişleri ile standart bir plana bağlı olmaksızın öğrendiğimiz kadar da öğretiriz. Genellikle bilgi alışverişini bazı etkinliklere bağlamak olarak yaparız ve bu bilgi alışverişini o etkinliğin bir parçası olarak düşünürüz. Araştırmamızda (B. Mannings, 1986, s. 15) elde edilen bulgulardan biri şudur: Kişiler arkadaşlarından birşeyler öğrendiklerini hissetmezken, kendilerine yardım edildiğini hissetmektedirler. Bir kimseye yardım ettiğimizde bir öğretme durumuna, biri bize yardım ettiğinde bir öğrenme durumuna girdiğimizi ileri sürebiliriz. Söz konusu iki kişi bir eğitim yapısı içine girdiklerini farketmeyebilirler. Yaptıkları şeyin eğitimsel değerini de göremeyebilirler. Böylesi bir durumda söz konusu kişilerin gerekli eğitim yaşantılarına, öğretmenlerin yetişmişlik düzeylerine, dillerine, bakış

(*) A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Görevlisi.

(*) Adult Education, C. 60, S. 2, 1987, s. 128-132, 1987.

açıklarına, kendilerine güvenlerine bakılarak öğretmenlerin verdikleri kadar değerli bilgiye sahip olmadıkları söylenebilir. İnanıyoruz ki rastlantısal öğrenme yaşantısına katılan kişiler kendilerini birbirlerine eşit hissettiklerinden "öğrenme" ve "yardım edilmiş olma" arasında fark görmekteyler.

Programlı öğrenmeye her zaman ağırlık verildiği için önceleri rastlantısal öğrenme üzerinde durulmamıştır. Genellikle belli bir konuda sistematik başarı için program gereklidir. Bu, kişileri genel olarak kabul eden bir uzmanlık düzeyinde yetiştirme yoludur. Ekonomi plançıları için bu anlamlıdır. Bununla birlikte, bireysel olarak öğrencilerin amaçları değişiktir; çoğunluğun öğrenmesi öz-yönelimli (self directed) dir. Yaşamın akışı içinde bireylerin geniş çapta bilgiye ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçları ya örgün eğitim kaynaklarından yararlanarak ya da ihtiyaç duydukları şeyleri bildiklerini kabul ettikleri diğer kişilerle konuşma yoluyla giderirler. Bana Alan Tough "zahmetsiz öğrenme" demektedir. Bireylerin ihtiyaç duydukları ya da paylaşmak istedikleri bilgilerle ilgili "gizli programları" olduğunu söyleyebiliriz. Örgün sistem dışında bilgi kazanmada güvenleri vardır ve ihtiyaç duydukları bilgi ile donatılan ve bu yolla güvenlerini artıran rastlantısal öğrenme yaşantılarından yarar sağlarlar.

Bireyler olarak bizlerin çalışma yaşamımız ve boş zaman etkinliklerimizle ilgili olarak gizli bir programımız vardır. Aynı zamanda diğerleri ile tartışmak istediğimiz bilgilerimiz vardır ve bu tartışmayı yapabilmek için hiçbir fırsatı kaçırmayız. Hataya düştüğümüzde örgün eğitime, uzmana başvururuz. Bundan dolayı rastlantısal öğrenme öğrenmenin normal yoludur ve örgün eğitim bireylerin ihtiyaçlarının yalnızca bir bölümünü kapsar. Günlük yaşamda rastlantısal öğrenme fırsatları çok ve değişiktir, fakat günümüzün ekonomik ortamında pek çok kişi bu fırsatlardan yoksundur. Özellikle işsizler, emekliler ve ev kadınları bu tür fırsatları doğuran gerekli ilişkilerden ve sosyal uyarlardan yoksun oldukları için rastlantısal öğrenme bakımından durumları şansa kalmıştır.

Pek çok işsiz kişinin örgün kurslar yoluyla karşılanamayacak çok sayıda öğrenme ihtiyacı olduğunu görüyoruz: Ucuz giysi nereden alınır, nasıl ucuz seyahat edilir, kararlılık bilgisi vb. Onların kendi gizli programları vardır. Bu tür programların objektif geçerliliği olmadığı için ihtiyaçları karşılayamaz. CEDEFOP Raporu'1ş içinde hatta işsiz nüfus içinde yetişme yoluyla bir öncelikten "etkilenmiş" olmayan marjinal bir kişiyi soyutlamanın hem sosyal hem ekonomik görüş açısından tehlikeli olabileceğini ifade etmektedir. Bu, bizi işsize sosyal becerilerini geliştirme fırsatı verilmesi gerektiği düşüncesine götürmektedir. Bunun gibi, "Yetişkin İşsizliği ve Öğretim Programı" adlı raporda (FEU, 1985) sonuç olarak şöyle denilmektedir: İşsizlik, etkinliklerdeki çeşitliliği azaltmaktadır, karar yapma alanını daraltmaktadır, bireylerarası ilişkiyi sınırlamaktadır... İşsizlik toplumumuzda istihdam etkinlikleri olan altı temel fonksiyonu zayıflatmaktadır. Bunlar'çekerdek aile dışındaki kişilerle düzenli olarak pay-

laşılmış yaşantılar ve ilişkiler' ve 'bireysel statü ve kimliği tanımlamayı' içerir. Bunlar rastlantısal öğrenmenin yer aldığı temel alanlardır. "Informal grup"lar aracılığıyla işsizler arasında öğrenme alışverişi için fırsat geliştirilmesi işsizlerin bilgi alışverişine ve güvenlerinin gelişmesine yol açacaktır. Böylece işsizler daha "formal" eğitim ortamlarına yönelebileceklerdir.

Emekliler de işte çalışmamanın, özellikle soyutlanma ve sosyal ilişkinin yoksunluğu gibi bazı sıkıntılarını çekmektedirler. Son zamanlarda Üçüncü Yaş Üniversitesi'nin girişimiyle yaşlı kişilerin birlikte olma fırsatlarında bir artış olmuştur. Benzeri girişimler Toplum Merkezleri ve Yerel Kulüpler tarafından da başlatılmıştır. Frank Glendenning (Pre-Retirement Association News No: 14) kısa bir süre önce yaşlı öğrenciler hakkında daha çok şey bilmeye ihtiyacımız bulunduğunu söylemiştir: Yaşlıların öğrenmesi daha uzun zaman alır mı? Eğitimde belirli bir öğrenememe yaşı var mıdır? Yaşlılar ne tür baskılarla karşı karşıyadırlar? Uyuşmazlıklarla nasıl başa çıkabilirler? Kendi kendilerine ilerleyebilirler mi? Materyallerini en iyi şekilde nasıl organize edebilirler? Bu soruları nasıl ele alabileceğimizi bilemiyoruz; ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki, örgün eğitim yaşlıların sahip olduğu böylesi sorunların üstesinden gelmeyebilir. Normalde eğitimden beklenen, yaşlıların ihtiyaçlarına göre gelişmelerine yardımcı olmaktır. Rastlantısal öğrenme yaşantılarının, emekliler için programa dayalı öğrenmeden daha uygun olduğunu düşünüyoruz.

Araştırmamızda sadece belli gruplarda değil, örnekleme giren tüm gruplarda rastlantısal bilgi alışverişlerine bağlanma yeteneği de görülmüştür. Bu, rastlantısal bilgi alışverişinin belirli konularla sınırlı olmadığına, daha da çok diğerleri ile bütünleşme ve soru sorma yeteneğine olan güvenimizi geliştirmiştir. Herhangi birine soru sorma yeteneği öncelikle ev ya da okul çevresinde ortaya çıkar. Bu önemli bir dönüm noktasıdır. Daha önceki sosyal yetişmenin eksikliği ya da işsizlikte olduğu gibi sosyal soyutlanma soru sormayı ya da bilgi vermeyi zorlaştırır.

Bu araştırma aynı zamanda okulu tamamlamadan ayrılanların sınıflarındaki diğer çocuklarla bütünleşemeyenler olduğunu ortaya koymuştur. Biz bunu başlangıçta düşünmüştük; çünkü böyle kişiler psikolojik olarak diğerleri ile etkileşmeye niyetli olmayanlardır. Eğer öğrenciler öğrenimlerinin ilk dönemlerinde, öğretmeni bütün sorularını kendisine yöneltmeleri gereken bir uzman olarak görürlerse, sınıfın diğer üyeleri ile tartışmayı yararsız, diğer öğrencileri öğretilen şeyle ilgili yorum yapmada yetersiz görebilirler. Pilot çalışmamızda olduğu gibi etkileşimsiz kişi böylesi bir yardımın eğitimsel değerini göremeyecektir. Eğer daha konuşkan kişiler tartışmada öğretmene bağlı iseler, etkileşimsiz kişiler öğretmenden soyutlanabilirler ve sınıfı doyurucu bulamazlar.

Etkileşmede güçlük çeken kimseleri eğitime döndürmede ilk adım sıkılma ya da savunma olmaksızın bilgi alma ve bilgi verme yeteneklerine olan güvenlerinin geliştirilmesi olmalıdır. Cornwall'da Açık Öğrenme Merkezi tarafından sunulan öğrenme yaşantısında uygun bir danışma ve arkadaşça bir ortamda öz-yönetimli öğrenme yoluyla öğrencilerin eğitime dönmelerine yardım edilmiştir. Bu merkezin öğrencileri, aktaracak yararlı bilgilere sahip olduklarını ve diğer rastlantısal öğrenme yaşantılarında yer almak için güvenlerinin geliştiğini görmüşlerdir. Bizim Folk House'daki emekli ve işsiz kişilerle yaptığımız çalışmada görülmüştür ki programlı bir temele dayanmayan tartışma gruplarında öğrenciler çok şey öğrenmektedirler.

Kenneth Lawson 'Eğitimin tüm öğrenme türleri ve belirli öğrenme durumları ile ilgili değil bazı öğrenme türleri ile ilgili olduğunu' (M. Tight, 1983) söyler. Fakat biz biliyoruz ki öğrenme belirli bir koşulda oluşur. Eğer kişileri eğitime nasıl çekeceğimizi anlamak istiyorsak öğrenmenin yolu önemlidir. Hükümetin halihazırdaki ilgisi, değişik programlarda ifadesini bulan eğitim programlarına halkı katılmaya ikna etmede başarılı olup olmadığını görmek için yetişkin eğitimi hizmetinden yararlanmaktadır. Çünkü rastlantısal öğrenme, öğrenme durumundaki kimsenin bireysel ihtiyaçları ile bağlantılıdır. İlgililer kendi ihtiyaçlarına göre değil, öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kurs açmaya çaba göstermelidirler. Öğrencilerin mevcut eksikliklerinden kaynaklanan ihtiyaçlarını ortaya çıkarmalıdır. Öğrenciye dayalı eğitim, hükümetin daha önemli diye düşündüğü belirli programları değil, öğrencilerin ihtiyacı olan şeyleri sağlamalıdır. Bugünlerde yaygın olan görüş, hükümetin halkın gerçek ihtiyaçlarına ve öncelikli öğrenme programlarına dayalı programları yerine, başıboş kişilere yer sağlamaya öncelik tanıdığı için rehberlik ve danışma hizmetlerini desteklediği merkezindedir.

Günümüzde işsiz bir kişinin yaşama olumlu bir yaklaşımda bulunması, yeni bir beceri öğrenmesi kadar önemlidir. Biz, bireylerin mekanik ve teknik beceriler bakımından başarılı olmaları kadar insanlık ya da maneviyat bakımından geliştirilmelerinin önemli olduğu görüşündeyiz. Rehberlik ve danışma bir zorunluluk ve mevcut durumda endüstrideki herhangi bir yetiştirme kursuna eşit önemde olması gerekir. İşsiz bir kişi, kursa bazı katılımlarda bulunmaya ihtiyaç duyar, bunlar öğretilene olduğu kadar kursa katılan başka kimselerin yararına olabilir. Bireylerin pasif alıcılar olmaları, onların güçsüzlüklerini pekiştireceğinden teşvik edilmemelidir. Projemizde aktif bilgi alıcısı ve vericisi durumunda olanlar en canlı öğrenciler idi. Hükümetin sunduğu öğrenme fırsatları halkın ilgisini çekmeyen etkinlikler olduğu için çekici olmamaktadır. Eğitimin gerçekleşmesi için öğrenmeden hoşlanılması gerekir, ancak bugünkü durum böyle bir yaklaşımdan yoksun görünmektedir.

İnanıyoruz ki bulgularımız eğitim yapılarında kendilerini rahat hissetmeyen kişiler için özellikle önemlidir. Biraz daha açıklanması gereken iki

alan bulunduğunu düşünürüz. Yardım etme ve öğrenme arasında daha önce belirlediğimiz ilişkinin klasik eğitim ve öğretimden hoşlanmayanlar için eğitimi çekici hale getireceğini belirlemiş bulunuyoruz. Yine düşünürüz ki rastlantısal öğrenmede katılanlar arasında eşitlik önemlidir. Özel öğrenme yaşantılarının içerdiği öğeler "formal" eğitim için de önemlidir. Özel öğrenme alışverişleri pek çok kişinin "formal" öğrenmeye katıldıkları zaman yoksun olduğu bir güven ortamında yer alır. Mevcut çalışmamızın böylesi problemlerin üstesinden gelmek üzere düzenlendiğini biliyoruz ve bu problemleri neyle ve nasıl çözeceğimizi araştırmaya çalışıyoruz. Öğrenmenin doğal bir yolu vardır ve bunun formal eğitim yoluyla altüst edildiğini sanıyoruz. Sosyal uyaranlardan yoksun kalanlara, onları hayatın akışı içine döndürmek için yardım edilecekse tamamiyle farklı bilgi ve beceri aktarma mekanizmaları bulunmalıdır.

Rastlantısal öğrenme, geleneksel eğitim görüşüne karşıdır. Eminiz ki ileri eğitimcilerden bazıları hâlâ programlı eğitim görüşüne bağlıdırlar ve öğrenmenin formal eğitimde yer alması gerektiği düşüncesindedirler. Biz bu yaklaşımın sınırlı olduğunu düşünürüz. Öğrenmeye basitçe oluşan, "zahmetsiz" oluşan şey olarak bakıyoruz. Üzerinde konuştuğumuz kendine yardım eğitimi hareketi, öğretene ve öğretme arasında var olan ilişkiye şüpheyle bakar. Formal eğitim yapıları dışında da geçerli öğrenme vardır; çünkü halkın büyük çoğunluğu bu yolla öğrenmektedir. Bu durum zamanımızda tartışma konusu yapılmalıdır.

Kaynakça

- Allmark, B.M. **The Open Learning Centre** (NIACE, Leicester, 1986) Unpublished Yearly Report.
- Glenening, F. "Educational Gerontoloji: A New Field of Study" report on Annual Conference of the British Society of Gerontoloji September 1986 in Pre-Retirement Association News No. 14 p. 5.
- Lawson, K. "Learning Situations or Education Situations?" in *Adult Learning and Education* ed M. Tight (Croom Helm, London, 1983).
- Mannings, R. **The Incidental Learning Project** (NIACE, Leicester 1986) Unpublished Report.
- Watts, A.G. and Knasel, E.G. **Adult Unemployment and The Curriculum: A Manual for Practitioners** (Further Education Unit, London, 1985).